

Konsza Samu

ÖNÉLETRAJZI ÍRÁSOK

A közlésről

Konsza Samu (Nagybacon, 1887. december 15. – Sepsiszentgyörgy, 1971. szeptember 15.) mindenekelőtt tanár és folklórgyűjtő volt.¹ 1912-től a szászvárosi Református Kún Kollégiumban tanított, majd 1925-től 1948-ig a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium tanára, 1943–1944-ben igazgatója, később nyugdíjasként egészen 1957-ig könyvtárosa. Párhuzamosan 1927-től 1944-ig a Székely Nemzeti Múzeum munkatársa volt. Nyelvészeti tárgyú doktori értekezése 1916-ban jelent meg, a *Magyar Nyelvőr*-ben. 1927 végétől az akkori Háromszék (közelítőleg a mai Kovászna) megye jó részére kiterjedő gyűjtőmozgalmat szervezett diákjaival, ennek eredményeként jelent meg három évtizeddel később a *Háromszéki magyar népköltészet* kötet (1957). 1948-ig 66 községből 159 gyűjtő mintegy 3100 népköltészeti alkotást gyűjtött, ebből a kötetben 1675 jelent meg, sajnos azok jegyzeteit is elhagyta a kiadó. Konsza Samu a gyűjtemény mesefejezetéből később összeállította *A szegény ember kincse* című, 1969-ben megjelent válogatást, a megye határain kívülről származó anyagából pedig folyóiratban tett közzé.²

Az alábbi két, eddig közöletlen, önéletrajzi vonatkozású dolgozatát a sepsiszentgyörgyi állami levéltárban találtam meg, miközben a róla szóló szakdolgozatomhoz³ gyűjtöttem anyagot. A levéltárba Albert Ernő nyugalmazott tanár, néprajzkutató elmondása szerint Árvay József nyelvészeti kutató, akkori levéltári igazgató vitte be az egyik Konsza Samu-hagyatékra⁴ rögtön Konsza halála után, nehogy az állambiztonsági szervek gyűjtsék be, mint hasonló, ilyen jellegű hagyatékokat.

Itt szeretném megköszönni Kósa László akadémikus és a közlést lektoráló Tánzos Vilmos segítségét, adatait, helyesbítéseit.

Konsza Júlia

Önéletírás⁵

Születtem 1887. december 15-én, Nagybacon községben, Háromszék megyében, középgazda szülőktől. Szülőfalum és családom is régi eredetű. A Bacon név eredetéről Benkő József *Filius posthumus* c. jegyzeteiben ezt mondja: „Szent István magyar király Sarolta hűgától származott volt Márkárd, Koff, kinek fia volt Bulth Lőrinc, ennek lettenek im ez öt jeles fiai: Bacon, Bonc, Bence, Csák (Chák) és Bethlen... Ezek közül mindeniknek nevére faluk vannak Erdélyben neveztetve, talán magok lévén azoknak fundátorai... Baconról... a mi Baconunk...” (Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*, I.)⁶ – Így a monda szerinti eredete a falumnak.

A történet szerint annyit tudok róla, hogy 1879-ig két faluból állott. Az egyik, Sepsibacon tartozott Sepsiszekhez (Háromszék megye), a másik, Telegdibacon tartozott Erdővidékhez (Udvarhely megye).⁷

A két községnek egy temploma volt, Telegdibacon északi szélén, a Kisbaconba vezető út mellett, egy dombon. Ebbe a templomba jártak régen a kisbaco-niak is. 1879-ben a két községet egyesítették Nagybacon néven. Az egyesítés könnyű volt, mert egymás mellett álltak, csupán a Bacon-patak választotta el [öket] egymástól.

A családom nevééről Melich János a *Magyar Nyelv* c. folyóirat 1943. évf. XXXIX. kötet 279. lapján ezt írja:⁸ „A családnevek nyelvi vizsgálata igen sok

¹ Vö. KÓSA László 1968; Uő 1980; Uő 1981; FARAGÓ József 1994; BOÉR Hunor 2002.

² KONSZA Samu 1968; a dolgozat rajzmelléklete csak a közelmúltban (BOÉR Hunor 2009, 40).

³ KONSZA Júlia 2010.

⁴ SÁL, Fond 413.

⁵ Uo., inv. 476, nr. 8, f. 16'–25', 28'.

⁶ Benkő legkorábbi művének kézirata több erdővidéki református parókián hozzáférhető volt másolatban, azóta meg is jelent, lásd az idézett helyhez BENKŐ József 2004, 132 (a hivatkozott adatokat a *Transilvania specialis*ban is felhasználta, de annak

teljes magyar fordítása csak 1999-ben jelent meg; vö. BENKŐ József 1999, II, 83–84); ORBÁN Balázs 1868, 217–218. Benkő történeti adatai mögött sok esetben a 18. században akár divatterüen hamisított „források” állnak, de a Bacon településnevet mások is pusztán személynévi névadással magyarázzák (vö. KISS Lajos 1978).

⁷ Valójában a Háromszékhez tartozó Miklósvár-fűszék, illetve az Udvarhelyszékhez tartozó Bardoc-fűszék részei voltak 1876-ig, és 1877-ben egyesítették őket.

⁸ MELICH János 1943.

nyelvtörténeti, mai nyelvre vonatkozó tanulással is járhat. Gazdag nyelvjárási, tájnyelvi, régi nyelvi tanulások rejlenek bennük. Ezeknek a megállapítása azonban majd mindig csak a család történetének a figyelembe vételével lehetséges... itt van a székely *Koncza* név. Sem a németből, sem az oláhból a név meg nem fejthető. A család története azonban rávezet eredetére. 1656-tól megszakítás nélküli a története. Mindig székelyek voltak, csak hogy a 16. században még *Konszának*⁹ nevezték magukat. Bizonyos, hogy itt a *konc* köznév régibb, *koncz* alakjából lett családnévvel van dolgunk. Azonos etymonában a *Koncz*, *Konczos* (lásd OklSz) családnévekkel.¹⁰

Viszont én az 1940-es években, amikor a családi származást és keresztyén-voltot nagyszülőikig visszamenőleg igazolni kellett (a vitézi széknél is), akkor a Székely [Nemzeti] Múzeum Levéltárában Bogáts Dénes levéltáros kutatásai alapján a következőket írtam le a család történetére vonatkozólag:

1. A Székely [Nemzeti] Múzeum 7101. levéltári szám alatt őrzött és a dr. Szádeczky Lajos szerkesztette és Kolozsvárt 1896. évben kiadott *Székely Oklevéltár*, V. kötet 177–220. lapjain levő feljegyzések között található a következő adat: Sepsi-, kézdi- és orbaiszéki nemesek, lófők és szabad székelyek, akiket

⁹ Pais Dezső szerkesztő lapalji jegyzetben megjegyzi: „Ma is! Vö. *Konsza Samu*, a Nagybacon nyelvjárása című értekezés (NyF = Nyelvészeti Füzetek, LXXV.) szerzője”. (*Konsza Samu saját jegyzete.*)

¹⁰ Dr. vitéz Szilágyi László belügyminiszteri osztálytanácsos, aki a székely kérdés alapos ismerője, azt mondja, hogy a *Koncz*, *Koncza*, *Konsza* név valódi székely név. Érvei: 1. A lustrába nem kerülhetett be más, csak székely ember. 2. A székely határőröskébe sem, csak székely. Vö. *Koncz a török nyelvben Konč = csizmaszár és harisnyaszár* [OklSz, 515.] (Lásd Vámbéry Ármín: A magyarság bölcsőjénél c. művében [a 182. lapon].) (*Konsza Samu saját jegyzete.*) *Konsza Samu* jegyzetére vonatkozóan: dr. Ákosfalvi Szilágyi László genealógus, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság tagja, 1944 előtt magyar belügyminisztériumi referensként a hivatalos nemességigazolásokat intézte. Több megjelent munkájában is foglalkozott a székely nemesi családokkal, de a *Konsza* hivatkozta szöveghelyet még nem sikerült azonosítani (egyelőre az sem kizárt, hogy szóban hangzott el, a *Konsza Samu* felsorolta adatokra reflektálva). Ugyanehhez a bekezdéshez 1963. március 5-én *Konsza* még egy hosszú jegyzetet fűz (SÁL, Fond 413, inv. 476, nr. 8, f. 28°): „Gyallay Domokos *A fehér ló szerepe a székely néphagyományban* c. tanulmányában [GYALLAY Domokos 1962], amelyben *A fehér ló fia* c. népmesét értelmezi, fejtegeti a székely néphagyományban, a *Konsza* családnévet is megemlíti, ilyenformán: »A *Konca* szó különben az okleveles történetben is felbukkan mint családnév. Háromszéken, Zalán község lakói közt 1699-ben szerepel *Koncza András* (SzOkl, VIII, 21). Ám, úgy látszik, a *Konca* szó megszépülési természete a beszélt nyelvben is működött. Egyik érdemes nyelvészünk eredeti *Koncza* nevének megszépítve *Konsza* alakban használja: *Konsza Samu* (Háromszék, Sepsiszentgyörgy)« [GYALLAY Domokos 1962, 396]. Gyallay szerint családnévem a következő fejlődésen ment keresztül: *Kancafi* > *Konca szép vitézlő* [utalás egy Gyallay hivatkozta,

Básta György főgenerális a császár-király hűségére összeíratott és feleskettetett... 1602. augusztus 1-jén *Bacziomban: Konza István*. (Olvasd: *Konca*.)¹¹

2. A Székely [Nemzeti] Múzeum 6287. leltári szám alatt őrzött, Marosvásárhelyen 1914. július hó 1-jén Dersi ifj. Biás István, a gr. Teleki nemzetség főlevéltárosa által bélyegtelen, hiteles másolatban kiadott, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem féle 1614. évi háromszéki rendi jegyzőkönyvben előfordul *Con. Baczonban* a *Pedites Pixidarii* között:

*Konza Peter Petki János idejbeli, Konza Thamas Petki Janos idejbelj.*¹²

3. A Székely [Nemzeti] Múzeumban őrzött bélyegtelen, eredeti, 1635. évi, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem féle háromszéki hadi szemle jegyzőkönyvében fordul elő a *Pedites Pixidarii* között: *Koncza Jakob*.¹³

4. A Székely [Nemzeti] Múzeumban elhelyezett *Háromszék vármegyei levéltárban* 327-1779. szám alatt őrzött bélyegtelen, eredeti, rovatos kimutatásban *Tellegdi Batzon*-ból való (helyesen: *Telegdibacon*) székely határőrök között fordul elő 1779. évben, február 1-jén: *Ladislau Kontza*.

5. A Székely [Nemzeti] Múzeum levéltárában *Törzsgyűjtemény 1781–1800* jelzet alatti köteggben

korondi *Fehér ló fia* mese egyik névváltozatára, vö. Uo., 395] (a *Konca* a *Kancának* szlávós alakja), a nyelv szépítő természeténél fogva (= eufemizmus) lett *Konsza*. Éppígy lett a *Konczából* ugyancsak az eufemizmus alapján, a szóvégi rövid *a* hangzó elhagyásával *Koncz* családnév. Tehát mindkét név (*Konsza* és *Koncz*) őseredeti alakjában a székely nép totemhitéig nyúlik vissza, és a változását (*Kancafi* > *Koncza* > *Konsza* és *Koncz*) az eufemizmus mellett a keresztyén vallás [magyarországi] kezdeti korában arra is vezeti vissza, hogy ezt a pogány szokást, az állatöstől való származás hitét éppígy üldözték, mint az állataldozatot. (Vö. A turulmadár eredetileg az Árpád-ház állati őseként szerepelt.) – Érdekes okoskodás, de rendkívüli a fantázia működése itt a néprajz körében, éppígy, mint a régiségtanban”. A jegyzet végén még későbbi toldásként, más színű tintával újabb megjegyzés a Gyallay egyik eszmefuttatásához: „Vö. [GYALLAY Domokos 1962, 395] *Lófi* = *Luffi* szintén családnév Sepsiszentgyörgyön”.

¹¹ SzOkl, V, 177, 215. Baconnál szerepel *Konczj Jakob* is, mindketten szabadosok. Szádeczky a forrást a bécsi eredeti lustrapéldányok alapján közölte, és az egyértelműnek vélt névalakokat mai formára próbálta átírni, de Demény Lajosnak az ugyanonnan történt újraközlésében is *Konza Jstuan*, *Konczj Jakob* szerepel (SzOkl Ús, IV, 71). Az idézett hely utóbbi alapján gondozva.

¹² Vö. közölve: SzOkl Ús, IV, 385. Jegyzet hozzá, Uo., 203. *Con*[numerati] = összeírt; *Pedites Pixidarii* = gyalog puskások; *Petki János* [háromszéki kapitány] *idejebeli*, vagyis 1609-ben hadrendbe állított (darabontok). Az idézett hely a SzOkl Ús alapján gondozva.

¹³ Vö. a lustra közölve: SzOkl Ús, V, 15. Demény Lajos itt budapesti másolatról, a *Konczia* alakban közli (*Konczia Jakob*, de rajta kívül is: *Konczia Mihali* m[eg]holt, és házában testvére özvegy Jncze Balasne lakik, valamint szerepel *Konczia Janos* és fia, *Jstvan* is). Az idézett hely jobb híján a SzOkl Ús alapján gondozva.

örzött bélyegtelen, eredeti *Tanúvallatási jegyzőkönyv*ben fordul elő 1796. évben mint tanú: *Josephus Konsza de S. Batzon* (= Sepsibacon) *miles equestres ordinis*, 62 éves.

6. A Székely [Nemzeti] Múzeum levéltárában elhelyezett *Háromszékmegyei Levéltárban* 329-1800. szám alatt őrzött bélyegtelen, eredeti birtokösszeírásban fordul elő 1800. október 25-én mint egy másik birtokossal szomszéd: *Kontza László*.

Ennek lerögzítését szükségesnek tartottam azért, mert a Székely [Nemzeti] Múzeum levéltári adatai az 1944. nyarán, a háborús helyzet következtében történt menekítés alkalmával Zalaegerszegen (Magyarország) bombatámadás következtében elpusztultak, elégték, örökre elvesztek, megsemmisültek.¹⁴

A családnév tehát a története folyamán többféleképpen íratott: *Konza, Koncza, Kontza, Konsza*.

A nagybaconiak ma *Konszának* írják a nevüket. Szárazajtán is vannak *Konszák*. Viszont Zalánban vannak *Konczák*, sőt Sepsiszentgyörgy Szemerja nevű részében is. Ismertem Vajdahunyadon is *Koncza* nevű fiút, aki Szászvároson a Református Kún Kollégiumban 1912–1913-ban tanítványom volt. Ő maga is református volt.

A nagybaconi református egyházközösség anyakönyvéből írta ki az alábbi adatokat Nagy Elek református espereslelkész 1942-ben, amikor keresztyén-voltomat nagyszülőikig visszamenőleg igazolnom kellett:

Keresztelés:

Konsza				
Istvánnak				
kereszteltetett	Sámuel nevű	fia	1759. II. 21.	
Sámuelnek	József	fia	1759. II. 11.	
Sámuelnek	József	fia	1761. V. 12.	
Istvánnak	Mária	lány	1761. VIII. 2.	
Istvánnak	István	fia	1763. I. 9.	
Sámuelnek	Judith	lány	1764. II. 26.	
Istvánnak	Ilona	lány	1764. II. 26.	
Sámuelnek	Judith	lány	1766. X. 5.	
Istvánnak	József	fia	1767. XII. 6.	
Sámuelnek	Borbára	lány	1769. IX. 23.	
Istvánnak	Sámuel	fia	1775. IX. 10.	
Józsefnek	Anis	lány	1794. VII. 4.	
<i>1 Andrásnak</i>	Sámuel	fia	1809. II. 26.	
<i>Andrásnak</i>	József	fia	1810. IX. 23.	
<i>Andrásnak</i>	Jákób	fia	1812. IX. 19.	
<i>Andrásnak</i>	Julianna	lány	1815. V. 28.	
			(† 1853. VII. 24.)	
<i>Andrásnak</i>	<i>Benedek</i>	fia	1819. I. 28.	
<i>2 Benedeknek</i>	<i>Sámuel</i>	fia	1854. II. 15.	

<i>3 Sámuelnek</i>	<i>Sámuel</i>	fia	1887. XII. 15.
<i>4 Dr. Konsza Sámuelnek</i>	<i>Judit</i>	lány	1928. IV. 21.
		(Sepsiszentgyörgyön.)	

Házasság:

Konsza László és felesége,			1799. XI. 20.
magyarhermányi Boér Judka			
Konsza István			
(feleség neve nincs feltüntetve)			1759. VII. 22.
Konsza József			
(feleség neve nincs feltüntetve)			1766. VI. 4.
<i>2 Konsza Benedek,</i>			
felesége	<i>Nagy Ágnes</i>		1848. IX. 25.
<i>3 Konsza Sámuel,</i>			
felesége	<i>Ferencz Márcella</i>		1882. X. 28.
<i>4 Dr. Konsza Sámuel,</i>			
felesége	<i>Tulkán Mária Irén</i>		1927. VII. 20.
		(Sepsiszentgyörgyön.)	

Halálozás:

1763. VII. 31.	Konsza József.
1775. VII. 31.	Nagy Konsza Sámuel,
	96 éves idős ember,
	azért van neve előtt a <i>Nagy</i> jelző.
1823. I. 4.	Konsza Istvánné Keresztes Judith,
	90 éves.
1832. XI. 20.	Konsza Jákobnak
	20 esztendő András fia.
1824. IX. 19.	Konsza László özvegye,
	Boér Juditta, 72 esztendő.
1861. VIII. 4.	<i>1 Konsza Andrásné</i>
	<i>Kovács Judith</i> 75 esztendő.
1934. III. 14.	<i>3 Konsza Sámuel</i> , 80 esztendő.
1938. VII. 31.	<i>3 Konsza Sámuelné</i>
	<i>Ferencz Márcella</i> , 79 esztendő.

Ezek volnának azok az adatok, amiket annak idején (az 1940-es években) felhasználásra a családra vonatkozólag össze tudtam szedni.

A kiemelték a magam szűkebb családfája *dédnagyapáig* visszamenőleg. Az adatok mutatják a *családnév* írásának a különböző korokban való változását.

Édesapám neve Konsza Sámuel, édesanyámé Ferencz Márcella.

Három gyermekük született: én a legnagyobb, Anikó, aki 15 éves korában, 1905-ben meghalt, Ignác, aki négy gimnáziumi osztály elvégzése után gazdaemberként folytatta az édesapám foglalkozását otthon, Nagybaconban. (Anikó született 1889-ben, Ignác született 1893-ban.)

¹⁴ A Sepsiszentgyörgyről 1944. szeptember 2-án evakuált múzeumi anyag valójában csak 1945. március 28-ról 29-re virradólag semmisült meg a zalaegerszegi pályaudvaron, illetve veszett

nyoma pár tárgy kivételével annak is, ami esetleg túlélte a bombatámadást. (A témához lásd HERPEI János 2004.)

Öt elemi osztályt végeztem Nagybaconban: 1894. szeptember 1-jétől 1899. június 30-ig.

Második elemista koromban, 1896-ban az ezredévi ünnepélyen volt első szereplésem, amikor a tanító bácsi az iskola udvarán egy asztalra felállított, és én elszavaltam a *Kedves hon* c. költeményt, amit úgy emlékszem Pósa Lajos írt.

1899. szeptember 3-án édesapám elvitt a székelyudvarhelyi kollégiumba.

A falumból hárman mentünk az első gimnáziumi osztályba: Benke Bandi, a lelkészünk¹⁵ fia, Hegyi András rokonom és én, mindketten gazdagyerekek. Mindhárman jeles tanulók lettünk, Bandi és András színjelesek nyolc éven át, nekem egy-egy kettesem volt, sőt a hatodik osztálytól kezdve kettő-három is. Mindhárman a Kiss József-féle alapból 50-50 korona jutalomban részesültünk jó magaviseletünk és jeles előmenetelünk jutalmazására, és ösztöndíjasok voltunk mindhárman, én pl. fél internátusi, tápintézeti és tandíjkezdvezményben részesültem.¹⁶

1905-ben valami politikai tüntetésbe keveredtünk, aminek következtében kettes magaviseleti jegyet kapott az egész osztály, s így kedvezményünket is egy évre elvesztettük. Vagy húsz osztálytársam nem akarta e büntetésnek alávetni magát, és év közben más iskolába mentek, közülük tizenketten Hajdúböszörménybe. Elment Benke Bandi is, Hegyi András és én ott maradtunk a régi iskolában, minthogy szüleink nem egyeztek bele az eltávozásunkba.¹⁷

1907 júniusában tettem érettségi vizsgát. Az érettségi kormánybiztos egy költő, Jakab Ödön¹⁸ budapesti gimnáziumi tanár volt. Érettségi bizonyítványom kelte 1907. június 20. Eredmény: *jól érett* fokozat.

1907. szeptember elején felmentem Budapestre Benke Bandival együtt, és beiratkoztunk mindketten

az egyetem bölcsészeti karán magyar–latin szakos hallgatónak. Hegyi András a kolozsvári református teológiára iratkozott be. Így a három baconi nebuló közül kettő tanári és egy lelkészi pályára lépett. Én a tanári pályát főképp azért választottam, mert szerettem az irodalmat, és író szerettem volna lenni. Írtam is már diákkoromban verseket, egyet egyetemi hallgató koromban beküldöttem az egyik napilapnak álneven, amire az apróhirdetések rovatban azt a választ kaptam: *Nem sokat érnek*. Ez annyira lehangolt, hogy bár a versírással sokáig nem hagytam fel, sohasem próbálkoztam többé a nyilvánosság elé kerülni.

Voltam már 1905 tavaszán, VI. gimnazista koromban Budapesten az országos tornaversenyen, amelyen egy medáliát is nyertem,¹⁹ de a város nagyszerűsége, világváros volta, a fenséges Duna és Gellérthegy most is meglepett, elbűvölt. És négy gyönyörű, feledhetetlen egyetemi év következett a szegény falusi bölcsész-hallgató életében.²⁰ Sőt az önkéntesi katonaevémet is ott töltöttem, s így öt évig élveztem a világváros feledhetetlen élményeit.

Legkedvesebb tanárom Riedl Frigyes²¹ volt. Egy európai, világirodalmi műveltséggel rendelkező, szellemes előadó, eredeti felfogású, megnyerő, lenyűgöző modorú professzor. Egy nagy teremben adott elő. Hallgatói között nemcsak magyar szakosok, hanem jogászok, orvostanhallgatók, sőt városi polgárok is voltak. Belénk szuggerálta nemcsak az előadásmódját, hanem gesztusait, hangját, modorát, úgyhogy fiatal tanár koromban még a fogásait is utánoztam a tanteremben. Riedl volt a legkedvesebb, de nem kevésbé híresek voltak: Beöthy Zsolt, Simonyi Zsigmond, Szinnyei József²², Ponori Thewrewk Emil, Hegedűs István, Némethy Géza, Alexander Bernát, Pauer Imre.

¹⁵ Benke Ferenc 1883-tól volt nagybaconi református lelkész. (GULYÁS Pál 1940, 1120.)

¹⁶ Konzsnának az évek során 1–6 kettes érdemjegye volt évente, egyszer egy hármas is. A két említett osztálytárs közül Benke András általában színjeles volt, Hegyi Andrásnak pedig inkább csak énekből, tornából, rajzból, szépírásból csúszott be alacsonyabb osztályzat. Talán nem érdektelen megjegyezni, hogy Konzsa viszont rendkívüli tárgyként épp gyorsírásból (Gabelsberger–Markovits rendszere) volt jeles diák III. gimnáziumtól, ún. vitairással versenyt is nyert. Az iskolát különben számos alapítvány segítette, 1902-ben pl. a Bottáné-féle pályadíjat gazdaságföldrajzi témájú dolgozattal a majdani jeles néprajztudós, akkor VIII. gimnazista Viski Károly nyerte. Ösztöndíjakat, segélyeket a nagybaconi fiúk a Gaál–Teleki-, Gidófalvi-, Kiss József-, Teleki Miksa-alapból kaptak az évek során, I. gimnáziumban pl. mindhárman csak a Gaál–Teleki-alapból, egyenként 50 korona 40 fillért. Konzsa valóban a Kiss József-féle alapból kapott legtöbbször, általában évi 50 koronát, de abból a fegyelmi ügyes évben is. III. gimnáziumban nem volt az alap támogatója, ekkor viszont mindhárman jutalomkönyvet kaptak, ugyancsak egyenként 50 korona 40 fillér értékben, a Gaál–Teleki-alapból. (SzRKÉ 1899–1907.)

¹⁷ Valójában 1906. február 24-én. Február 19-én a király feloszlatta a magyar országgyűlést, erre válaszként országszerzte politikai megmozdulások kezdődtek. Az iskola vezetősége igazából nem a politikai állásfoglalást helytelenítette, annak tartalmát éppenséggel mentőkörülményként értékelte. A minimális büntetést azzal indokolták, hogy a diákok az intézet kapuját feltörték, hogy kimehessenek, és nem adták ki a zár feltörőjét. Az osztály kétharmada kapott kettes osztályzatot, vagyis 24 fiú, közülük tizenhárman hagyták el inkább az iskolát, semhogy ezt elfogadják. (SzRKÉ 1905–1906.)

¹⁸ Jakab Ödön, a MTA levelező tagja, marosszéki születésű volt.

¹⁹ 1905. május 26–28-i országos tornaverseny. (Szabad- és szergyakorlat, távolugrás; a kollégium csapata bronzérmet nyert. SzRKÉ 1904–1905, 75–76.)

²⁰ 1907–1911-ben volt a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészkarának hallgatója.

²¹ Régi „ismerős” Konzsnának: *Poetikáját* már hatodik gimnáziumban kézikönyvként használták Székelyudvarhelyen.

²² Magyar nyelvtan- és olvasókönyvéből már első gimnazista korától tanult.

Szaktárgyaim: magyar nyelv és irodalom, latin nyelv és irodalom.

Alapvizsgát tettem 1909. szeptemberben, szakvizsgát 1911. szeptemberben. Ekkor bevonultam katonának, mint egyéves önkéntes. Budapesten, a 44. gyalogezredben²³ szolgáltam 1911. október 1-jétől 1912. szeptember 30-ig. Az ezred hadkiegészítő kerülete Kaposvár és környéke [volt]. Az I. és II. zászlóalj Budapesten, az Aréna úti²⁴ kaszárnyában, a III. zászlóalj Kaposváron, a IV. zászlóalj Bileken (Bosznia)²⁵ állomásozott.

Katonaszolgálatom után kiléptem az életbe. A székelvudvarhelyi Református Kollégium főgimnáziumához, volt iskolámba, és a szászvárosi Református Kún Kollégium főgimnáziumához választottak meg helyettes tanárnak.

Én az utóbbit fogadtam el, mivel éppen kétszer annyi fizetéssel járt, évi 1600 korona, mint az udvarhelyi állás, ahol csak 800 korona volt a fizetés.

1912. október 1-jén foglaltam el állásomat. (Lásd *A tanár úr állásba megy* c. hangulatos prózai lírámat.) Minthogy a pedagógiai vizsgát csak egyévi gyakorló tanári munka után lehetett letenni, ezért csak 1914 márciusában szereztem meg az okleveletem.

Az egyetemen végig tandíjmentes voltam.

1914 nyarán, július 28-án kiütött az első világháború, és nekem azonnal be kellett vonulnom. Be is vonultam Kaposváron, a 44. gyalogezred 11. századához. Reggel érkeztem meg, és este már indult a zászlóalj Szerbia felé. A szerb határon vagy négyöt ütközetben vettem részt, mint zászlós szakaszpáncsnok.²⁶ Szeptember 4-én ezredemet visszavonták a szerb határról, és Galíciába, az orosz harctérre irányították. Szeptember 8-án érkeztünk meg, és 9-én, másnap Komarnovnál²⁷ súlyos felsőcombsérülést kaptam. Szeptember 13-án ért a sebesültszállító vonatunk Budapestre, és engem a Chevra Kadisha zsidó kórházba²⁸ szállítottak.

A szállítási nehézségek – Galíciából egy hétig jött a vonat, amíg Budapestre ért – és a szállítás alatti orvosi ellátás hiányossága miatt a sebbe került

piszok, ruhaszövetneként következtében csontvelőgyulladást és általános vérmérgezést kaptam, ami a gyógyulást nehezítette, csaknem képtessé tette. Nem is gyógyultam meg teljesen, egy kis bicegés a járásomban halálomig kísér.

Tizenegy hónapot töltöttem a kórházban, az első három hónapban élet-halál közt lebegve. A tizenegy hónap alatt négyszer operáltak meg.

1915 augusztusában egy évi betegszabadságra mentem. Közben 1916 júniusában kiújult a sebem gennyesedése, csontszilánkok kíváncsoztak ki belőle, és be kellett feküdnöm Szászvárosra a katonakórházba.

Így augusztusban, Románia háborúba lépésekor a katonakórház betegeivel Pozsonyba vittek, ahonnan egy hónap múlva a kassai helyőrségi kórházba kerültem. Ott szintén megoperáltak, most már ötödször.

A hosszú gyógyulási idő alatt minden három hónap végén felülvizsgáltak. A végén 1917 nyarán hadi szolgálatra alkalmatlannak, helyi szolgálatra alkalmasnak nyilvánítottak, minősítették és beosztottak ezredemhez Reichenbergbe²⁹. Az ezredem törzse ti. a háború alatt Reichenbergbe került, minthogy a cseh ezredtörzseket a Monarchia más-más tartományába (főképp Magyarországra) kellett áthelyezni.³⁰ Így került Kaposvárra a reichenbergi cseh ezredtörzs, és helyébe Reichenbergbe a kaposvári 44. gyalogezred törzse.

Reichenbergből egy hónapi szolgálat után visszahelyeztek Kaposvárra, a 44. gyalogezred hadkiegészítő parancsnokságához, ahol mint beosztott főhadnagy a katonák civil ruházatát javító szabó- és cipészműhelyben, egy népfelkelő főhadnagy vezetése alatt teljesítettem szolgálatot 1918. május 15-ig, amikor ideiglenes hatállyal a katonai szolgálat alól – a tanítás érdekében – felmentettek, és visszakerültem Szászvárosra, a kollégiumhoz. Kaposváron az volt a feladatomban, hogy a bevonult katonák ládáit felbontva, a benne lévő civil ruhát kijavítsuk, rendbe szedjük, hogy ha a háború végén visszajönnek a harctérről, a ruhájukat rendben találják. De én egyebet

²³ A közös hadseregben (Das 44. Kaiserliche und Königliche Fußregiment). Az önéletrajzot tartalmazó füzetben található hátrébb egy rövidebb *Önéletrajz* is (SÁL, Fond 413, inv. 476, nr. 8, f. 30–31). Ebben pontosabban megnevezi az alakulatot: 44. *Albrecht főherceg gyalogezred*.

²⁴ A mai Dózsa György út, a Terézváros északkeleti határán.

²⁵ Bileća, (Bosznia-)Hercegovinában, a montenegrói határ közelében.

²⁶ A Monarchiában az általános mozgósítás 1914. augusztus 4-én kezdődött, 12-én indult a Szerbia elleni támadás, de a két napos Drina menti csatában nem sikerült áttörni a szerb arcvonalat. (SZIJJ Jolán – RAVASZ István 2000, 801).

²⁷ Komarno, Ukrajna. A második leMBERGI (a gródek–rawaruskai) csata 1914. szeptember 6–11. között orosz győzelemmel

ért véget, az osztrák–magyar csapatok kénytelenek voltak utána visszavonulni a Kárpátok vonalára, Galícia nagy része elveszett, és Przemysl erőrendszerét az oroszok bekerítették. (SZIJJ Jolán – RAVASZ István 2000, 417; stb.)

²⁸ Chevra Kadisha = Szentegyleti. Mivel Budán, Pesten, Óbudán is volt ilyen zsidó kórház, a szövegből nem eldönthető, melyik létesítmény közülük.

²⁹ Liberec, Csehország. A rövidebb *Önéletrajz*ban, vö. 22. jegyzet, pontosítja: irodai szolgálatra.

³⁰ 1915 novemberében a cseh emigráns mozgalom nyíltan fel lépett a Monarchia ellen. A cseh csapategységek megbízhatóságával szemben a továbbiakban (többnyire megalapozott) kételyek merültek fel. (SZIJJ Jolán – RAVASZ István 2000, 113–114; stb.)

is találtam a katonaládákban, valami értékesebbet, mint a cipők és nadrágok. Találtam verseskönyveket,³¹ amiket a bileki keserves szolgálat idején írogattak, másolgattak a katonák.

Ezekben a könyvekben talált verseket később, öregkoromban rendeztem, kiírtam, és így keletkezett a *Dunántúli katonadalok az első világháborúban* c. gyűjteményem.³² Itt kaptam én ösztönzést, kedvet, indítást a népköltészeti termékek gyűjtéséhez, amely egész életem kísérője és sok-sok élvezet adója lett. Ennek a gyűjtőszennvedélynek az eredménye a *Háromszéki magyar népköltészet* c. gyűjteményem.

Közben, mint helyi szolgálatos főhadnagy,³³ 1918. márciusában letettem a doktori szigorlatot Budapesten. Ehhez is, mint sok mindenhez, a véletlen segített hozzá. Simonyi Zsigmond, szeretett professzorom, amikor sebesülten a Chevra Kadisha kórházban feküdtem, meglátogatott, és beszélgetés közben megemlítette, hogy kiadná a szakvizsgái dolgozatomat a *Magyar Nyelvőrben*. Én e nem várt kitüntetésnek megörültem, és megkérdeztem, doktori értekezésnek elfogadná-e? Szeretett professzorom nagyon szívesen és készséggel beleegyezett.

Így jelent meg a *Nagybacon nyelvjárása*, amit még 1911-ben készítettem szakvizsgái dolgozatnak, a *Magyar Nyelvőr* 1916. évfolyamában és különnyomatként, mint doktori értekezés a *Nyelvészeti Füzetek* 75. számaként. Így lett belőle doktori értekezés.

Doktori szigorlatomon a főtárgy: magyar nyelvészet; melléktárgyak: magyar irodalomtörténet és latin irodalomtörténet [volt].

Eredmény: cum laude.

Vizsgáztató tanárain: Simonyi Zsigmond, Riedl Frigyes és Hegedűs István.

Tanári szolgálatom: Szászvároson 1912. szeptember 1-jétől 1925. augusztus 31-ig a Református Kún Kollégium főgimnáziumában és felső kereskedelmi iskolájában. 1925. szeptember 1-jétől 1948. augusztus 31-ig a sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó Kollégium főgimnáziumában. Tanítottam mindkét iskolánál magyar nyelv és irodalomtörténetet, latin nyelv és irodalomtörténetet, filozófiát. Ezek voltak a rendes tárgyai. De ezek mellett szükség szerint tanítottam: természetrajzot, történelmet, alkotmánytant, számtant, tornát az alsó osztályokban, gyorsírást a felső kereskedelmi iskolában és az önként vállalkozóknak a főgimnáziumban.

Vezettem hosszú éveken át az ifjúsági önképzőkört mindkét gimnáziumban.

A tanári szolgálat mellett különféle, a református kollégiumoknál szokásos officiumokat (tisztségeket) is viseltem. Így voltam hosszú ideig internátusi felügyelő, internátusi elnök, tápintézet elnök, tanárszéki és előljárósági gyűlések jegyzője, helyettes igazgató és igazgató.

A tanári és officialista foglalkozáson kívül más téren is működtem. Így a Székely [Nemzeti] Múzeum igazgatóválasztmányának tagja voltam mintegy 10 évig. Mint múzeumi munkás egy nyáron elrendeztem és katalogizáltam a Múzeum Könyvtárának 1711. előtt megjelent könyveit.³⁴

³¹ Ezeket a verseskönyveket (füzeteket) a budapesti Néprajzi Múzeumban való elhelyezés céljából elvitte Kósa László néprajzi kutató 1969. augusztus 2-án. (Konsza Samu saját jegyzete.) Az adatot Kósa Lászlónak köszönhetően sikerült pontosítani: „Miután írtam az *Ethnographiába* 80. születésnapjára egy rövid köszöntőt, valóban jártam Samu bácsinál Salamon Anikó kíséretében. Beszélgetésünk nagyot hallása miatt nehezen zajlott. Valóban átadott nekem – ha jól emlékszem – 16 kéziratos füzetet, amiben népies versek, kiképzési anyag és különféle obszcén szövegek vannak. Arra nem emlékszem, hogy a Néprajzi Múzeumnak küldte volna, mert akkor átadtam volna, de őrzésre kaptam meg, és a mai napig nálam vannak. Várják, hogy valamelyik közgyűjteménybe kerüljenek. Talán két ízben közöltem belőlük némi kommentár kíséretében. Samu bácsi a háború alatt Kaposváron szolgált. A füzetek parancsnoksága alatt lévő sebesült és abba belehalt somogyi bakák ládáiból valók. Tartalmuk miatt ezek nem voltak szalonképesek”. (Kósa László 2010. szeptember 30-i levele.) A megjegyzés kerekké teszi az 1960. évi önéletírást: a legalább kilenc évvel későbbi bejegyzés arról tanúskodik, hogy Konsza még élete utolsó éveiben is nagyon fontosnak tartotta, hogy a gyűjtött anyag nem fog elkallódni a szakma számára.

³² „...a nálam lévő füzetek eredetiek, de láttam a belőlük összeállított kiadatlan kéziratot.” (Kósa László 2010. október 1-jei levele.)

³³ 1942-ben, miután Erdély északi része visszakerült Magyaror-

szág fennhatósága alá, előléptettek tartalékos századosá és elnyertem a vitézi címet a nagy ezüst vitézségi érem alapján. Hadnagyi kinevezésem: 1915. február 1.; főhadnagyi kinevezésem: 1917. március 1.; századosi kinevezésem: 1942. május 1. (Konsza Samu saját jegyzete.) A rövidebb *Önéletrajzban*, vö. 22. jegyzet, kiegészíté: „1945. február 9-től március 31-ig szintén háborús katonai szolgálatot teljesítettem, a dunántúli Jánosháza nagyközségben (Magyarország), mint a jánosházi körzet gabona-beszolgáltatást ellenőrző tisztje”. Tehát tartalékosként még behívták.

³⁴ 1932-től 1944-ig volt igazgatóválasztmányi tag. A múzeum szakembereit (múzeumőrök) is a Székely Mikó Kollégium biztosította, egy 1890-es szerződés alapján. A rövidebb *Önéletrajzban*, vö. 22. jegyzet, pontosítja: „1927-től 1944 szeptemberéig a Székely Nemzeti Múzeum őre”. Ez alatt, írja, katalogizálási munkák értendők (a régi magyar könyv gyűjteményt katalogizálta), előadások a múzeum működéséről és életéről, évi beszámolók. 1940. áprilisban háromszéki népköltészeti gyűjtését is felajánlja múzeumi munkának (akkor 700 tétel körüli az anyag, 50 helyről, már rendezett, és gépelni, lektorálni kell csak – HEREPEI János 2004, 128), a nagybaconi fazekasság tárgyi anyagát, valamint Nagybacon monográfiáját, mely részben közölve van már. Ennek folyamánként „1969. szeptember 16-án a Székely Nemzeti Múzeum 90 éves fennállásának emlékünnepe során megkaptam az Ordinul »Meritul Cultural« clasa a IV-a [a romániai művelődési érdemrend negyedik fokozata] kitüntetését”.

Csutak Vilmos elhalálása után egy évig ügyvezető igazgatója voltam a Múzeumnak, 1937-ben.³⁵ A Református Férfi Szövetség Sepsiszentgyörgyi tagozatának éveken keresztül elnöke. Az Erdélyi Református Tanárok egyesületének jegyzője.

Tagja voltam a Károli Gáspár Református Irodalmi Társaságnak (Kolozsvár) és az Erdélyi Múzeum-Egyesület Irodalmi Szakosztályának (Kolozsvár).

1948. szeptember 1-jén nyugdíjba vonultam. Mint nyugdíjas dolgoztam az 1. sz. Fiúközépiskolában (volt Mikó Kollégium³⁶), mint a tápintézet vezetője, később mint az iskola könyvtárosa, 1957. március 15-ig.

1957–58. években elrendeztem a Református Sepsi Egyházmegye levéltárát.

Megnősültem 1927. július 20-án. Feleségem neve: Tulkán Mária Irén. Született egy leányunk, 1928. április 19-én. Neve: Judit. (...) ³⁷

Szerettem a költészetet. Szerettem az irodalmat. Szerettem a könyvet. Szeretem még ma is mindhármát.

Irodalomszeretetem vitt a tanári pályára. Sajnos, a sok officium megakadályozott abban, hogy úgy áldozzak ezen irodalmi szenvedélyemnek, mint ahogy szerettem volna, mint ahogy készültem egyetemista koromban. A versírástól visszaretentett az a bizonyos „Nem sokat érnek!” kritikus. Bár azután is

a fiókom részére egyszer-másszor a kívánczós hangulatot lerögzítettem. Annál többet áldoztam azon írók-költők emlékének, akiket szerettem. – 1917-ben Kaposváron eszméltem rá arra, hogy képességemnek legjobban megfelel a népköltészet termékeinek a gyűjtése, és 1927 után ez volt életemnek – a tanítás mellett – másik főcélja. Segítségül hívva kedves tanítványaimat, évről-évre gyűjtöttem a háromszéki népköltészet gyöngyeit. Egy része megjelent *Háromszéki magyar népköltészet* címen a marosvásárhelyi Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó gondozásában és kiadásában, 1957 végén.

Másik része kéziratban van. Összeszedtem a *Dunántúli (Magyarország) katonadalokat* is. Ez is kéziratban van.³⁸

Amiket költőkről, írókról és máségyéb tárgyról összeírtam, azoknak a jegyzéke megvan az életrajz végén, *Mellékletként*.

Egy hosszú élet sok nehézség között, de örömmel és élvezettel végzett, szerény munkájának az eredményei ezek a *Mellékletben* feltüntetett írások. Az ifjú képzelet szárnyán valamikor magasabbra gondoltam repülni, de a földön végzett gyűjtögető munka szerény eredményével meg kell elégednem.

És én – az öregkor bölcsességével – megelégszem.

Sepsiszentgyörgy, 1960. február 12.

³⁵ A Csutak Vilmos Mikó kollégiumi és múzeumigazgató halála után (1936 tavasza) következő múzeumi interregnumban valóban ügyvezető-igazgatóór két évig (de már legalább 1934-től *igazgatóór* = osztályvezető) a múzeumban – az igazgatói állást majd csak Herepei János tölti be újra, 1938 nyarától. (BOÉR Hunor 2002a.)

³⁶ 1990-től újra Székely Mikó Kollégium a hivatalos neve is.

³⁷ Lánya betegségére, a testvérével és családjával való viszonyára vonatkozó rész. Nagybaconi sírhelyére vonatkozó jegyzete hoz-

zá: „1961. június 15-én eladtam a házamat és kertemet Bogdán Sándor tanítónak, 1959. december 20-án adtam el a kertből 1000 négyszöglet Máthé Gyula volt tanítványomnak. A családi örökségemből így mindössze néhány négyszögöl területet hagytam meg, ahol szüleim és testvérem vannak eltemetve, s ahová engemet és feleségemet is temessenek majd, ha véget ér a földi életünk”.

³⁸ Egyik kéziratanyagot sem sikerült azonosítani a hagyatékban. Vö. 22. jegyzet.

Melléklet az Önéletíráshoz³⁹

1. Megjelent írásaim

Sorszám	Cím	Hol jelent meg?	Mikor?
1.	Miért szeretem a Karácsonyt?	<i>Szászváros és Vidéke</i> (Hetilap).	1913. XII. 21.
2.	Amit a karácsonyest diktált.	<i>Uo.</i>	1914. XII. 27.
3.	A Holnap.	<i>Uo.</i>	1915. I. 31.
4.	Karácsony ünnepén.	<i>Uo.</i>	1916. XII. 24.
5.	<i>Nagybacon nyelvjárása</i> (Doktori értekezés).	<i>Magyar Nyelvőr</i> , 1916. évf., ⁴⁰ és <i>Nyelvészeti Füzetek</i> , 75. szám [1916, 38 o.].	1916.
6.	Arany. Emlékezés születése 100 éves fordulóján.	<i>Szászváros és Vidéke</i> (Hetilap).	1917. XII. 24.
7.	Nyelvészeti adatközlések.	<i>Magyar Nyelvőr</i> , 1917, 1918. évfolyamban. ⁴¹	-
8.	Járjunk színházba!	<i>Színházi Élet</i> .	1924. II. 1.
9.	Dr. Nagy Sándor <i>Jókai</i> c. könyvének ismertetése.	<i>Szászváros és Vidéke</i> (Hetilap).	1925. III. 29.
10.	Az iskola élete.	<i>Szászvárosi református Kín Kollégium Emlékkönyve</i> , Kolozsvár.	1925.
11.	Péter, hazamegyünk (Elbeszélés).	<i>Uo.</i>	1925.
12.	Octavian Şireagu: <i>Pe aripa sufletului</i> c. verseskötönyvének ismertetése.	<i>Ellenzék</i> (Napilap), Kolozsvár.	1926. VIII. hó
13.	Paul Gerald: <i>Szeretni</i> (Dráma ismertetés).	<i>Székely Nép</i> (Hetilap). Sepsiszentgyörgy.	1926. X. 24.
14.	Csutak Vilmos: <i>A Bach-korszak Erdélyben</i> (Múzeumi előadás ismertetése).	<i>Uo.</i>	1931. IV. 30.
15.	Katonadalok a székely népköltészetben.	<i>Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Sepsiszentgyörgyön 1933. augusztus 27–29. napján tartott tizenkettedik vándorgyűlésének Emlékkönyve</i> , Kolozsvár.	1934 [52–58. lap].
16.	Tavaszi Sándor: <i>Erdélyi tetők</i> (Ismeretetés).	<i>Erdély</i> c. folyóirat (szerk. Szabó T. Attila), Kolozsvár.	1938. november–decemberi szám, 148–150. lap.
17.	A Székely Nemzeti Múzeum	Bányai János: <i>Székelység</i> c. folyóirata (Havi folyóirat), Székelyudvarhely; S. Nagy László <i>Erdélyi Szemle</i> [c. folyóirata], Kolozsvár.	1938. június–július [63–64. lap]. 1939, 3. szám.
18.	Kosztolányi Dezső (Tanulmány).	<i>Erdélyi Múzeum</i> .	1938, 1. szám [27–42. lap].
19.	Adalék a népköltészeti termék születéséhez.	<i>Erdélyi Múzeum</i> .	1939, 3. szám [291–293. lap].
20.	A betű és a lélek.	<i>Üzenet. A református egyházközség üzenete</i> , Sepsiszentgyörgy.	1943. októberi szám.
21.	Csutak Vilmos.	<i>Üzenet</i> .	1946. májusi szám.

³⁹ SÁL, Fond 413, inv. 476, nr. 8, f. 20–25.⁴⁰ *Magyar Nyelvőr*, 1916, 62–71, 104–113, 162–170, 231–236.⁴¹ Közmondások, *Magyar Nyelvőr*, 1917, 65; Káromkodás, *Uo.*, 1917, 192; Menekít, *Uo.*, 1917, 236; Loamék, hűgomék, bírómék, *Uo.*, 1918, 44; Szólások, *Uo.*, 1918, 190–191.

Sorszám	Cím	Hol jelent meg?	Mikor?
22.	Háromszéki magyar népköltészet.	Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Marosvásárhely.	1957.
23.	Kakaslövés Apácán. ⁴²	<i>Művelődés.</i>	1968. májusi szám [33–35. lap].
24.	A szegény ember kincse.	Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest.	1969. VII. 15.

2. Meg nem jelent írásaim Tanulmányok

Sorszám	Cím	Hol olvastam fel?	Mikor?
1.	Ibsen <i>Rosmersholm</i> jának alapeszméje, tárgya.	Asztalfiók részére.	1917. III. 15.
2.	Madách <i>Ember tragédiájának</i> tragikuma.	Uo.	1920. I. 22.
3.	Gondolatok Szabó Dezső <i>Elsodort falujáról.</i>	Uo.	1920.
4.	Gondolatok Szabó Dezső írásművészetéről.	Uo.	1920.
5.	Madách Imre.	Szászvároson 100 éves születési évfordulóján, Sepsiszentgyörgyön a Református Nőszövetség estjén.	1923. V. hó. 1941. III. 16.
6.	Szabó Dezső: <i>Az elsodort falu.</i>	Asztalfiók részére.	1924. II. 11.
7.	Arany János emlékezete.	Szászvárosi Kún Kollégium Arany-ünnepélyén.	1924. VI. 1.
8.	Három modern lírikus: Reményik Sándor, Áprily Lajos, Tompa László.	Sepsiszentgyörgy, vallásos estélyen.	1928. III. 1.
9.	Jókai: Emlékezés 100 éves születési évfordulóján.	Szászváros, Kaszinó ünnepélyére készült. Nem olvastam fel.	1925. III. 24.
10.	Ady Endre emlékezete.	Sepsiszentgyörgy, Református Polgári Leányiskola irodalmi délutánjára.	1928. III. 29.
11.	Az erdélyi magyar irodalom.	Nem olvastam fel.	1929. IV. 4.
12.	Irodalmi irányok a magyar irodalomban az utolsó 100 évben.	Református Nőszövetség irodalmi délutánján, Sepsiszentgyörgy.	1929. VI. 14.
13.	Népköltészet és népirodalom.	Nem olvastam fel.	1930.
14.	Arany János életrajza és műveinek méltatása.	A nagyszalontai Arany János Emlékegyesület pályatételére készített pályamű.	1930.
15.	Kazinczy Ferenc.	Asztalfiók részére.	1931. XII. 11.
16.	Erdélyi Lajos.	Uo.	1932. III. 11.
17.	Az erdélyi magyar irodalom 1918-tól napjainkig.	Uo.	1934.
18.	Ady Endre, a vallásos költő.	A Ref. Nőszövetség vallásos estjén, a Vártemplomban, Sepsiszentgyörgy.	1935. III. 3.
19.	Kőrösi Csoma Sándor.	A Székely Nemzeti Múzeum előadás-sorozatában.	1935. tavaszán.

⁴² Eredetileg a meg nem jelenteknél is feltüntette: Sepsiszentgyörgy, [Magyar Autonóm] Tartományi Múzeum[ok] Évkönyve 2009). részére – az *Évkönyv* végül nem jelent meg (lásd BOÉR Hunor 2009).

Sorszám	Cím	Hol olvastam fel?	Mikor?
20.	Székely hangok a XVII–XVIII. század népköltészetében.	Uo.	1936. VIII. hó.
21.	Ady Endre.	Ifjúsági Keresztyén Egyesület Ady-estjén, Sepsiszentgyörgy.	1937. III. 21.
22.	Juhász Gyula.	Asztalfiók részére.	1937.
23.	Orbán Balázs.	Ifjúsági Keresztyén Egyesület-konferencián, Köpecen.	1937. VIII. 4.
24.	Gróf Mikó Imre.	A Székely Mikó Kollégium Mikó-ünnepélyén.	1938. V. 25.
25.	Petőfi Sándor.	Az Unitárius Nőszövetség estéjén, Sepsiszentgyörgy.	1939. I. 23.
26.	Az új romantikus drámaírás. Rékasi Jenő.	A Székely Nemzeti Múzeum előadás-sorozatában.	1942. XII. hó
27.	Az építő. Csutak Vilmos emlékezete.	Csutak Vilmos halálának 10 éves évfordulóján.	1946. V. 14.
28.	Tolsztoj, Nyikolaj <i>Háború és Béke</i> c. regénye.	Asztalfiók részére.	1947. XI. hó.
29.	Riedl Frigyes.	<i>Előre</i> napilap (Bukarest) részére. Nem közölte.	1956. VIII. 29.
30.	Ady Endre emlékezete születése 80. évfordulóján.	Magyar Színház Ady-estjén, Sepsiszentgyörgy.	1957. XII. 5.
31.	Tájékoztató a <i>Háromszéki magyar népköltészet</i> c. mű gyűjtőmunkájáról.	<i>Nyelv és Irodalomtudomány</i> folyóirat részére (szerk. Szabó T. Attila). ⁴³	1958. V. 10.
32.	Eötvös József társadalomszemlélete.	Asztalfiók részére.	1944.
33.	Kölcsey Ferenc.	Uo.	1938.
34.	Arany János életrajza és műveinek ismertetése.	Pályamunka a nagyszalontai Arany Emlékegyesület pályázatára.	1930.
35.	Gróf Zrínyi Miklós.	Asztalfiók részére.	1918. XII. 29.
36.	Vitéz Keresztes Balázs.	Uo.	1926. VIII. 12.
37.	A költészet haszna.	Uo.	[?]
38. ⁴⁴	A népballada.	Bevezető egy irodalmi esten.	1937.

Könyv- és előadás-ismertetések

Sorszám	Cím	Hol olvastam fel?	Mikor?
1.	Medgyaszay Vilma-est.	Asztalfiók részére.	1926. VI. 26.
2.	Gál Lajosné: <i>A jószág jutalma</i> .	Uo.	1930. XII. hó.
3.	A Református Nőszövetség műsoros estje.	Uo.	1930. VI. 27.
4.	A sumírok. Szalay Mátyás előadása a Székely Nemzeti Múzeumban.	Uo.	1936.
5.	Mohács. Herepey János előadása a Székely Nemzeti Múzeumban.	Uo.	1937.
6.	Gyallay Domokos: <i>A fehér ló szerepe a székely hagyományban</i> .	Uo.	1965.

⁴³ A második, alább közölt önéletrajzi írás. Vö. 49. jegyzet.

⁴⁴ Kónsza Samu külön sorszámú táblázatokba csoportosított dolgozatai helyenként keveredtek a kéziratban. A közöletlen tanul-

mányok két ilyen csoportja itt összevonva jelenik meg. További két írását is ezek végére tette, de minden adatolás nélkül: *Rovás, Mussolini*.

Ismeretterjesztő [előadások]

Sorszám	Cím	Hol olvastam fel?	Mikor?
1.	A reformatio emlékezete.	Szászváros és Sepsiszentgyörgy.	1919. X. 31. 1928. X. 31.
2.	A múlt ereje a mi erőnk is. Reformáció emlékünnepe.	Uo.	1922. X. 31. 1928. X. 31.
3.	A népszínmű. Bevezető egy színházi előadáshoz.	Sepsiszentgyörgy, Csepreghy Ferenc: <i>Piros bugyelláris</i> c. népszínművéhez.	1926. VI. 26.
4.	Bevezető Babits Mihály <i>Ladomeia</i> c. költeményének előadásához.	Sepsiszentgyörgyi Nőszövetség estjén.	1928. II. 19.
5.	A középfokú iskoláztatás kérdése falusi viszonylatban.	Bodos és Füle erdővidéki községekben.	1929. III. 1.
6.	Nyelvében él a nemzet.	Asztalfiók részére.	1930.
7.	Az alkoholizmus ellen.	A szemerjai Nőszövetség vallásos délutánján, Szemerján.	1932. V. 8.
8.	Nemzetiség és nemzetköziség.	Református Nőszövetség vallásos estjén, a Vártemplomban, Sepsiszentgyörgy.	1933. II. 12.
9.	Megnyitó Kálmán Imre <i>Csárdáskirálynő</i> c. operettjének előadásán.	Sepsiszentgyörgy, Színház.	1937.
10.	A Magyar Alföld.	Asztalfiók részére	1937.
11.	Finnország.	Ifjúsági Keresztyén Egyesület-konferencián, Bodokon.	1938. VIII. 5.
12.	Visszapillantás a Székely Nemzeti Múzeum 60 éves történetére.	Asztalfiók részére.	1939. II. 4.
13.	Bevezető a Nyíró József-esthez.	A Református Nőszövetség irodalmi estjén, Sepsiszentgyörgy.	1938. XII. 10.
14.	A népvédelem társadalmi útjai.	Nem olvastam fel	1942. V. 15.
15.	Történelmünk regényeinkben.	Ua.	1942. V. 15.
16.	Hogyan töltsük ki a Személyi Lapokat?	Egy tanári gyűlésen ismertettem.	1941.
17.	Határnevek Nagybaconból.	[?]	[?]
18.	Az írás keletkezése és fejlődése.	[?]	[?]
19.	Háromszékről indultak.	[?]	1963. VIII. 11.

Önképzőkori és évnyitó beszédek

Sorszám	Cím	Hol olvastam fel?	Mikor?
1.	Önképzőkori évzáró beszéd.	Szászváros, Kún-Koll. önképzőkörében	1924. VII. 1.
2.	Önképzőkori évnyitó beszéd.	Sepsiszentgyörgy, Mikó-Koll. önképzőkörében	1926. IX. hó
3.	Hármas vezérmondattal. Tanári székfoglaló.	Uo.	1929. IX. 16.
4.	Iskolai évnyitó beszéd.	Uo., a Vártemplomban.	1942. IX.
5.	Iskolai évnyitó beszéd.	Uo.	1943. IX.
6.	A munka himnusza. Évnyitó beszéd.	Menekülés miatt nem olvastam fel.	1944. VIII. hó.

[Egyéb meg nem jelentek]

Sorszám	Cím	Hol olvastam fel?	Mikor?
1.	Imák és szentbeszéd.	Szászváros, Kún-Kollégium praecesein ⁴⁵ .	1924–1925.
2.	Búcsúbeszéd László József tanár temetésén.	Sepsiszentgyörgy.	1932. VII. 1.
3.	[Háromszéki] Népköltészeti gyűjtemény.	Meg nem jelent darabok [és jegyzetek] és <i>Dunántúli katonaköltészet az 1912–1914. évekből</i> ⁴⁶ , 300 nagy oldal.	1930–1960.
4.	Gyűjtsük népünk dalait!	<i>Gyökerek</i> , K. S. emlékezés.	1967. XII. 15.

(...)⁴⁸

A rólam megjelent írások⁴⁹

Sorszám	Folyóirat és újság	Évszám	Író	Cím
1.	<i>Utunk</i> [Kolozsvár].	1956, 38. szám.	Faragó József.	Konsza Samu népköltési gyűjteménye elé.
2.	<i>Előre</i> [Bukarest].	1956. VIII. 5.	Beke György.	Egy új népköltészeti gyűjtemény születése.
3.	<i>Vörös Zászló</i> [Marosvásárhely].	1956. VI. 28.	[?]	Példamutató tanári munka.
4.	<i>Népszabadság</i> , Budapest.	1957. IX. 27.	Népköltészeti gyűjteményről említés a 7. oldalon.	[?]
5.	<i>Utunk</i> [Kolozsvár].	1958, 10. szám.	Szabó Gyula.	Könyvköszöntő zsörtölődő.
6.	<i>Tanügyi Újság</i> [Bukarest].	1958, 8. szám.	Beke György.	Háromszék Krizája.
7.	<i>Előre</i> [Bukarest].	1958. II. 8.	A Háromszéki népköltészet kiváló gyűjtője (Interjú).	[?]
8.	<i>Uo.</i>	1958. V. 10.	Lőrinczi László.	A halhatatlan forrás.
9.	<i>Munkás Élet</i> [Bukarest].	1958. III. 27.	Hajdu Lajos.	Háromszéki Magyar Népköltészet.
10.	<i>Művelődés</i> [Bukarest].	1958. március.	M. Gy.: <i>Háromszék virágai</i> és Csehi Gyula: <i>Ki az író a gáton?</i>	
11.	<i>Korunk</i> [Kolozsvár].	1958. március.	Szabó T. Attila.	<i>A Háromszéki magyar népköltészet</i> kötetéhez.
12.	<i>Igaz Szó</i> [Marosvásárhely].	1958. október.	Izsák József.	Újból hajtott a vadrózsa.
13.	<i>Előre</i> [Bukarest].	1958. III. 23.	Rövid említés könyvem megjelenéséről.	[?]

⁴⁶ Praeces = Záró istentisztelet.

⁴⁷ A mellékletet is tartalmazó kéziratot füzet lapjai között hagyott piszkozat-íven (vonalas füzetoldal) ceruzával, más, bemásolt tételek mellett ezt tartalmilag is tagolja: „1. Sorozásra és bevonulásra vonatkozók, 1–21. 2. Katonaéletre vonatkozók. Az újonc élete, a katonaelet nehézségei Hercegovinában, sóvárgás az otthon, a szülők a szerető után, huszárbüszkélkedés, harctérre vonulás, 22–96/22–83. 3. Verses levelek szülőkhöz, szeretőhöz, 97–157/84–124. 4. Balladás történetek a katonaeletről, 158–178/125–134. 5. Szerelmi dalok, 179–196/135–152. 6. Vegyes tárgyúak, 197–248/153–

198”. Az anyagot eszerint kétféleképpen is leszámolta.

⁴⁸ További tizenhárom szépirodalmi kísérlete, 1917–1926-ból, valamint négy napló (1918-ból; lánya 1934–35-es kórházi tartózkodása idejéből; 1940-ból; az 1944-es menekülésről). Összesen 116 darab, összegezi írásai számát Konsza. Valójában 114 tételt sorol fel, mert a *Kakaslövés*t megjelentként, és meg nem jelentként is, egy szépirodalmi jegyzetanyagát pedig kétszer tünteti fel.

⁴⁹ A mellékletet is tartalmazó kéziratot füzet lapjai között hagyott piszkozaton (sima miniszteri ív), más, bemásolt tételek mellett, tintával, 1969. augusztus 10-re datálva.

Sorszám	Folyóirat és újság	Évszám	Író	Cím
14.	<i>Új Idő</i> [Brassó].	1967, 254. szám.	Domokos Géza.	Konsza Samu születésnapja.
15.	<i>Utunk</i> [Kolozsvár].	1967, 50. szám.	Faragó József.	Konsza Samu 80 éves.
16.	<i>Tanügyi Újság</i> [Bukarest].	1967. 45. szám	Beke György.	Nemzedékek alkotó kortársa.
17.	<i>Uo.</i>	1967, 31. szám.	Beke György.	A tanítás – gondolkodtatás.
18.	<i>Előre</i> [Bukarest].	1967. XII. 17.	Konsza Samu születésnapján – Az ünneplés lefolyása.	
19.	<i>Uo.</i>	1967. XII. 3.	Veress Dániel.	Kakaslövés Apácán
20.	<i>Ifjúmunkás</i> [Bukarest].	1967. XII. 14.	Forró László.	Üzenet a <i>Gyökereknek</i>
21.	<i>Előre</i> [Bukarest].	1967. V. 26.	Beke György.	Mesegyűjtő diákok.
22.	<i>Tanügyi Újság</i> [Bukarest].	1968, 40. szám.	Beke György	Irodalom- búvárlók.
23.	<i>Esti Hírlap</i> , Budapest.	1968. I. 18.	b.b.	Magyar néprajztudós ünneplése.
24.	<i>Művelődés</i> [Bukarest].	1968. május.	Veress Dániel.	Konsza Samu 80 éves.
25.	<i>Korunk</i> [Kolozsvár].	1968, 9. szám.	Szekernyés János és Beke György.	A művelődés csinosodása. Diákújságok.
26.	<i>Ethnographia</i> , Budapest.	1968, 4. szám.	Kósa László.	Konsza Samu köszöntése.
27.	<i>Új Élet</i> [Marosvásárhely].	1969, 13. szám.	Marosi Ildikó.	Látogatóban Konsza Samunál.
28–34.	A <i>Gyökerek</i> ben megjelent cikkek. ([Székely Mikó kollégiumi] iskolai folyóirat [Konsza Samu Emlékszáma, Sepsiszentgyörgy])	[1967, 3. szám.]	Czegő Zoltán. Faragó József. Izsák József. Veress Dániel. Salamon Sándor. Beke György. Kerekes Mária.	Éjféli lecke. K. S. 80 éves. Kisegített K. S. Két emlék egy archoz. K. S. köszöntése. A tanár és az ember. Konsza Samu köszöntő.

Tájékoztató a *Háromszéki magyar népköltészet* c. mű gyűjtőmunkájáról⁴⁹

A sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó Kollégium Elöljárósága 1925-ben választott meg a [fő]gimnázium tanárává. Ekkor a *falumunka* már javában folyt finn rokonainknál, a szegedi egyetem faluszemináriumában Magyarországon; megkezdődött Gusti professzor vezetésével a románoknál is hazánkban, és az *Erdélyi Fiatalok* c. folyóirat kezdeményezésére nemskára nálunk is fellobbant, de rövid lángolás után kialudt.⁵⁰

Ezen példák után támadt az a gondolatom, hogy a tanulóifúságot milyen jól lehetne használni népdalok gyűjtésére. Akkor még a finneknél is, a szegedi egyetemen is némileg dilettáns gyűjtők gyűjtöttek, s így – egyéb okból is – én is csak ilyen módon indulhattam, foghattam neki a gyűjtésnek. És mindjárt 1927-ben a karácsonyi vakációra menő tanítványai-

mat felkértem, hogy szüleiktől, nagyszüleiktől, testvéreiktől, rokonaiktól, ismerőseiktől, elmenve a főnőba, a fiatalság összejöveteleire is, írjanak le – kiejtés szerint – minél több népdalt. Az eredmény meglepően gazdag volt. Húsvétra már a húsvéti öntözők, a nyári vakáción és azután a többi vakáción balladák, lakodalmi versek, mesék stb. is sorra kerültek. Tíz esztendő alatt⁵¹ tekintélyes anyagot összehordtak a megyében, illetve a Székely Mikó Kollégium sugárkörében lakó tanítványaim. A begyűlt anyagot selejteztem, rendeztettem, s én magam is a gyűjtőmunkában részt vettem (Nagybacon, Csomakőrös, Sepsibesenyő).

Kezdetben csak a szakfolyóiratok részére gondoltam beküldeni az anyag javát. Ebből nem lett semmi. Amint azonban az anyag mind jobban gyűlt, úgy érlelődött meg bennem annak kötetben való közlése. Erős volt ugyanis már kezdetől fogva az a hitem, meggyőződésem, hogy bár a Székelyföldről aránylag

⁴⁹ Készült a Szabó T. Attila által szerkesztett Irodalom és Nyelvtudomány (?) részére, de aztán megszűnt két szám után a folyóirat. Több szám nem jelent meg, s így ez a tájékoztató sem jelenhetett meg. (Konsza Samu megjegyzése az írás végén.) SÁL, Fond 413, inv. 476, nr. 3, p. 387–391. Tiszázatlan, miért értette úgy Konsza Samu, hogy a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* (NyIrk,

Kolozsvár), melynek addig (1958) valóban (összevont) két száma (pontosabban évfolyama) jelent meg, megszűnt, és hogy ezért nem hozhatta volna le ezt az írását Szabó T. Attila.

⁵⁰ Vö. KÓSA László 1979; IMREH István 1981.

⁵¹ Vö. 35. jegyzet.

elég tüzetesen összegyűjtötték a népköltészet termését – Kriza János, Orbán Balázs, Benedek Elek, Sebesi Jób, Mailand Oszkár, Balázs Márton⁵² –, mégis lehet még mindig újat találni, mert a nép, ha évenként nem is termel köteteket, szellemi, lelki és érzelmi élete, ez a folyton működő erő állandóan virágoztatja és terméshozásra ösztönzi a népköltészet fáját. És gyűjtési munkám közben mind jobban igazolva és támogatva láttam ezt a meggyőződésemet. A népköltészetben ugyanis minden változat újnak számít és gazdagodást jelent, mert a népköltészet egy olyan kincsház, amelynek a kincseit a nép állandóan csiszolja, játszik vele, szétbontja és összeteszi az egyes darabokat, s így a változatoknak rengeteg példányát teremti. 1946 őszén felküldtem a kéziratot Kolozsvárra Faragó József volt kedves tanítványomnak⁵³, és megkértem, hogy mutassa meg Gunda professzornak. Gunda Béla akkor éppen Magyarországon lévén, nemsokára végleg el is hagyta Romániát,⁵⁴ nem tudta átnézni, s így minden eredmény nélkül kaptam vissza. És eltettem tovább pihenni az asztalfiókomba. Meggyőződésem volt, hogy amit csináltam, az irodalmi érték, *népköltészet*, amelyhez időnként megújulásért, felfrissülésért mindig visszatér a műköltészet (Balassa Bálint, Csokonai, Petőfi).

Sokszor olvasunk olyan panaszt, hogy itt az utolsó óra a népköltészet termékek összegyűjtésére, mert a rohanó idő nagy ellensége ennek a költészetnek, egyre jobban sorvasztja, mállasztja, pusztítja azt. Én inkább szeretném úgy látni, hogy csak mássá teszi, hogy a végbemenő folyamat egészen természetes. Minden, ami van, állandóan változik, állandó átalakulásban van. Így van ez a népköltészetben is. A civilizáció és a műveltség fejlődése és terjedése következtében a népművészetnek ez az ága is változik, módosul, tükrözi a megváltozott életmódnak a sajátosságait.

Igaz, hogy a modern civilizáció rádiójával és egyre szaporodó modern eszközeivel a népköltészetet

a maga *régi* romantikájával, ízével és zamatával, külön sajátos érzés- és gondolatvilágával mind inkább visszaszorítja. De meg nem semmisíti, csak módosítja, formálja, átalakítja, mássá teszi.

A kuruc korban *bujdosott a szegény kuruc*, a múlt században *a gözösnek hat ablakán Miklós-buszár nézett ki*, 1928-ban pedig már *taxi* (autóbusz) *viszi a regrutát bé a Regátba*.

A múlt században még bocskorban hajtotta a székely földműves a két ökröt a barázdában, ma a lovasok és a hét ökör mellett lábszárvédős-bakancsos szántóvetőt és traktort lehet látni a háromszéki Szépmezőn⁵⁵, s ezek a sajátosságok természetesen hangot kapnak a népköltészetben is.

Bár a népköltészet termékek legtokéletesebb gyűjtési módja (legalább ez idő szerint) a hangszalagra⁵⁶ való felvétel, mert így megmarad nemcsak a szöveg, hanem az ejtés és hang is, ahogy éneklük és meséljük (szóbeliség), mégis a tiszta szövegyűjtés sem elavult és haszontalan munka ma sem. A hanglemezre való gyűjtés és sokszorosítása ugyanis nagyon drága, éppen ezért mindenüvé nem is juthat el; viszont a tiszta szövegyűjtés és kiadás olcsó, mindenki által megszerezhető. Irodalmi, néprajzi, néplélektani szempontból éppen nélkülözhetetlen. Ugyanis a nép szemérmes és zárkózott legbensőbb érzelmeit és gondolatait illetőleg. Lelkébe csak dalain és meséin keresztül enged bepillantást.

A gyűjtési terület Háromszék vármegye területe, illetve a Székely Mikó Kollégium sugárköre, tehát egy pár Brassó-, Csík-, Udvarhely-megyei, Háromszékkal szomszédos, összesen öt községből is gyűlt anyag. Könyvembe azonban a szerkesztő helyes érzéssel csak a Háromszék vármegye területéről gyűlt anyagot vette be.

A gyűjtés nem arányos az egész megye területéről. Kézdiszék Kézdivásárhelytől keletre és északkeletre gyengén van képviselve. Ennek oka az, hogy annak a vidéknek a tanulói Kézdivásárhelyen tanulnak, kevés tanulónk volt onnan, s azok a községek,

⁵² KRIZA János 1863; KRIZA János – ORBÁN Balázs – BENEDEK Elek – SEBESI Jób 1882; MAILAND Oszkár 1905; BALÁZS Márton 1942; stb. Kriza a közeli Nagyajta szülőtte volt, és gyűjtése jelentős részét ugyanebből a térségből végezte. Benedek Elek Kisbaconja 1940–1944-ben ugyancsak Háromszékhez tartozott. Mailand 1883-ban rövid ideig a Székely Mikó Kollégiumnak is tanára volt. Balázs Márton, bár Kézdivásárhelyen tanított, és gyűjtése a Konszáét kiegészítő háromszéki katolikus vidékről származott, Sepsiszentgyörgyön halt meg, gyűjtésének közlésében is a Székely Nemzeti Múzeum támogatta.

⁵³ Faragó József, a későbbi akadémikus folklorista, akkor még mint Fábri József, a második bécsi döntés után, az 1940–41-es tanévben volt Konsza Samu tanítványa a Székely Mikó Kollégiumban. (SzMKÉ 1940–41.) Nem érdektelen talán annak nagyobb tudatosítása sem, hogy dr. Kós Károly viszont négy évig

volt Konsza-tanítvány, 1935–1939-ben.

⁵⁴ Gunda Béla 1943–1948-ban volt a kolozsvári magyar tudományegyetem néprajz professzora. 1948 nyarán, mivel a román állampolgárságot nem vette fel, szerződését a román hatóságok felbontották, és el kellett hagynia az országot. 1943 őszén ő indította, és ő is szerkesztette végig kolozsvári évei alatt az egyetem néprajzi kiadványsorozatát (*Erdélyi Néprajzi Tanulmányok*). *Vadrózsák* címen egy ifjúsági néprajzi folyóirat indításában is fantáziát látott, „részint a néprajzi nevelés, de főleg az ifjúsági néprajzi gyűjtőmozgalmak szolgálatára”. (FARAGÓ József 2001, 42, 45–46.)

⁵⁵ Háromszék legjobb termőterülete, Sepsiszentgyörgytől keletre, az Olt és mellékfolyója, a Feketeügy közötti nagy hordalékkúpon.

⁵⁶ Eredetileg itt is *hanglemezt* írt, mint a következő mondatban, de ceruzával kihúzta, és fölé írta, hogy *hangszalagra*.

amelyekből tanulónk nem volt, kiestek a gyűjtési területből.⁵⁷

Az anyag elrendezésében a költészetnek szokásos műfaji felosztását vettem irányadónak. Ezért csoportosítottam a dráma, epika és líra főcsoportjai alá a különféle műfajokat, jól tudva, hogy különösen a dráma csoportja kissé erőszakolt, mert hiszen a betlehemes játékok és lakodalmi rigmusok kivételével a többi, ebbe a csoportba osztott műfaj (Jánosozás, aprószenteki rigmusok, újévi kántálók, húsvéti öntözők, halotti búcsúztatók) alig viselik magukon a drámai jelleget. Összesen húsz gyűjteménnyel hasonlítottam össze gyűjteményemet, és készítettem mintegy száz írott oldal jegyzetet hozzá! A szerkesztő⁵⁸ azonban, nagyon sok érdemes darabbal együtt, ezt sem tartotta méltónak a közlésre, ami a mű tudományos színvonalát kétségtelenül csökkenti. Az *Ethnographiában* vagy más néprajzi természetű folyóiratban közölt anyaggal nem hasonlítottam össze gyűjtésem anyagát, minthogy az ilyen szétszórt anyagot a nyilvánosság és az egység szempontjából nem tartottam gyűjteménynek, és ezért mellőzhetőnek véltem.

Népmesegyűjteményem 185 mesét, 31 adomát és 9 mondát tartalmaz.

A meséket a következő csoportokba osztottam: 28 állatmese (kb. 15%), 73 tündérmese (kb. 40%), 52 tréfás mese (kb. 30%), 13 legendaszerű mese (kb. 5%), 19 egyéb mese (kb. 10%).

Egyes mesetípusok nagyon kedveltek, s ezért gazdag változatúak.

Így: *Sárkányölő* típus 9, *Fejérlófia* típus 5, *Jancsi és Juliska* típus 8, *Rászedett ördög* típus 6, *Halász és felesége* típus 6, *Okos leány* típus 4, *Terülj asztalkám* típus 4 változatban, illetve rokonfajtaban fordul elő.

Az anyag nem teljes, de mégis elég gazdag ahhoz, hogy tájékozódni tudjunk belőle a háromszéki mesekincs mai állapota felől. Elrendezésében az Antti Aarne által megalkotott és Stith Thompsontól kiegészített típusrendszer⁵⁹ tartottam szem előtt, bár számos mesekutatónk megállapította, hogy a magyar meseanyag csak nehézségek árán illeszthető bele ebbe a rendszerbe. S ha igaz az a megállapítás, hogy a mese a mesélő ajkán mindig újjászületik, és soha-

sem azonos formában – ebben áll a hagyományszerűsége, ami élesen elválasztja az írásbeliséget jellemző sajátosságoktól –, éppen így igaz az is, hogy minden nemzet ráüti a maga sajátosságainak bélyegét a maga meséire, tartalmi és formai tekintetben egyaránt. Ezért nagyon nehéz olyan meserendszert alkotni, amelybe minden nemzet meséi könnyen belehelyezhetők legyenek.

Minthogy azonban magyar mesetípus-katalógus nem volt – Berze Nagy Jánosé bár több mint tíz éve készen volt, és nem kevesebb, mint 228 mesetípus megállapításával és körülhatárolásával gazdagítja az eddigiek számát (302), a háborús nehézségek miatt már csak nagy terjedelménél fogva is (70-80 ív) még nem tudott megjelenni 1948-ban, 60 amikor mesekéziratomban már készen volt –, ezért kénytelen voltam az Aarne–Thompson-rendszer szerint elrendezni meseanyagomat. Az elrendezésbe nem egy hiba csúszhatott be, hiszen a mese, mint örök mozgásban álló valami, már ezen sajátosságánál fogva is nehezen helyezhető bele előre elkészített formába. Meg kellett elégednem azzal, hogy az Aarne–Thompson-rendszer csak vezérfonalul használjam.

Amelyik mesét megfelelő típusszám alá nem tudtam behelyezni, azt a rokontípus körébe osztottam be, típusszám nélkül.

A 225 darab mesét, adomát és mondát 90 gyűjtő gyűjtötte, 46 községben.

Az egész anyag: 66 községből 159 gyűjtő mintegy 3100 népköltészeti terméket gyűjtött, amiből selejtezés után kb. 2400 darabot vettem be a gyűjteményembe, ebből viszont a szerkesztő további selejtezés, rostálás után 1675 darabot vett be. Kihagyta mind a nem patinás népi termékeket. Én viszont bevettam mindent, ami a nép ajkán szájról-szájra szállt, nótáskönyvből-nótáskönyvbe íródott. Tehát a nézőpontunk különbségéből is származik a selejtezés nagy száma.⁶¹

Végül hálás köszönet: Kedves tanítványaimnak, akiknek elsősorban érdeme a *Háromszéki magyar népköltészet* c. gyűjteményes kötet létrejötte. Faragó Józsefnek, aki a szerkesztés nehéz munkáját végezte, gyűjteményemet sok darabbal bővítette, Antal Árpádnak, Könczei Ádámnak, akik szintén több

⁵⁷ A háromszéki „Szentföld” néprajzi tájról van szó, gyakorlatilag tiszta római katolikus településekről. Innen csak kevés diákja akadt a döntően református jellegű sepsiszentgyörgyi középiskolának.

⁵⁸ Faragó József.

⁵⁹ AARNE, Antti 1910; AARNE, Antti – THOMPSON, Stith 1928.

⁶⁰ BERZE Nagy János 1957.

⁶¹ Kónsza Samu tágabban, egy mai értelmezéshez közelebb állva értelmezte a folklór fogalmát. Mégis, Faragó álláspontjának

árnyalásához idézzünk az ő *Bevezetőjéből* is: „a mellőzött 465 [dalszöveg] a legjobb esetben népies dal, javarészt azonban értéktelen, sőt ízlésromboló műdal, »hallgató«, »magyar nóta«, románc, sláger és a századforduló tájától napjainkig városról városra hullatott más zenei és irodalmi kacat meg szemét volt... Ha ezek továbbra is így hódítanak, Háromszéken lassanként egészen fölfalják a hagyományos folklórt. ...találtunk még 110 emlékkereset is... a legcsekélyebb népi jelleget sem sikerült bennük fölfedeznünk, nem közöltük őket. »Evezz, evez az élet tengerén...«” (FARAGÓ József 1957, 9–10, 16. jegyzet).

darabmal bővítették, és Antal Árpád a válogatás szempontjait tisztázó munkában is részt vett.⁶²

F. Halay Hajnal díszítőművésznőnek a könyv gyönyörű illusztrálásáért. Tóth Samunak a kötet nyomdai képének kialakításában való munkájáért.

Tóth Istvánnak a gyűjtőpontokat szemléltető térképábrák készítéséért. És végül, de mégis elsősorban

az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó marosvásárhelyi munkatársainak, akik sem költséget, sem fáradságot nem sajnáltak, hogy a könyv úgy jelenjen meg, ahogyan megjelent.

[Sepsiszentgyörgy] 1958. július 2.

Konsza Júlia – Gaál Mózes Általános Iskola, Barót, Kossuth Lajos u. 172., RO-525300; konszikaj@yahoo.com

Levéltári források

Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Igazgatósága, Sepsiszentgyörgy / Arhivele Naționale ale României Direcția Județeană Covasna, Sf. Gheorghe (SÁL)

Fond 413: *Fond Familial Konsza* (inv. 476)

Irodalom

- OkISz = SZAMOTA István – ZOLNAI Gyula: *Magyar oklevél-szótár*, Budapest, 1902–1906.
 SZMKÉ 1940–41 = *A sepsiszentgyörgyi ref. Székely Mikó-kollegium gimnáziumának és leányközépiskolájának évkönyve az 1940/41. tanévről, fennállásának 82. évéről* (között. Demeter Béla), Sepsiszentgyörgy, 1941.
 SzOkI, V, VIII = *Székely Oklevéltár*, V. (szerk. Szádeczky Lajos), Kolozsvár, 1896;
Székely Oklevéltár [VIII] 1219-től 1776-ig (Magyar Történelmi Tár, XXVIII; szerk. Barabás Samu), Budapest, 1934.
 SzOkI Ús, IV–V = *Székely Oklevéltár*, Új sorozat, IV–V. (közl. Demény Lajos), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1998–1999.
 SzRKÉ 1899–1907 = *A székelyudvarhelyi államilag segélyezett ev. ref. kollégium Értesítői az 1899–1900 – 1906–1907. iskolai évekről* (szerk. Gönczi Lajos), Székelyudvarhely, 1902–1905.

*

- AARNE, Antti
 1910 *Verzeichnis der Märchentypen (Folklore Fellows Communications, 3)*, Helsinki.
 AARNE, Antti – THOMPSON, Stith
 1928 *The Types of the Folk-Tale: A Classification and Bibliography (Folklore Fellows Communications, 74)*, Helsinki.
 BALÁZS Márton
 1942 *Adatok Háromszék vármegye néprajzához*, Sepsiszentgyörgy.
 BENKŐ József
 1999 *Transsilvania specialis [1789]* (ford., bev. és jegyz. Szabó György), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár.
 2004 *Filius posthumus (Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek, 14, Kolozsvári Református Teológiai Akadémia Protestáns Egyháztörténeti Tanszéke, szerk. Buzogány Dezső, műszaki szerk. Bálint Lajos, gond., elősz. és jegyz. Csáki Árpád és Demeter László [Délkeleti Intézet – Gaál Mózes Közművelődési Egyesület], Kolozsvár.*
 BERZE Nagy János
 1957 *Magyar népmesetípusok, I–II*, Pécs.
 BOÉR Hunor
 2002 Konsza Samu, in: Bodó Sándor – Viga Gyula (főszerk.): *Magyar múzeumi arcképcsarnok*, Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest, 488.
 2002a *A Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető-tanácsi jegyzőkönyvei, 1937–1940* (közölő: Boér Hunor), in: *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára [Aluta, XXV], 2 (Acta (Siculica) 2000/2)*, 215–239.
 2009 Egy fél évszázaddal ezelőtti kísérlet: a Székelyföld múzeumi évkönyve, 1957–1959, *Acta Siculica 2009*, 31–40.
 FARAGÓ József
 1957 Bevezető, in: *Háromszéki magyar népköltészet. Konsza Samu gyűjteménye*, Marosvásárhely.
 1994 Konsza Samu, *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, III, 100–101.
 2001 Gunda Béla, a Kolozsvári Magyar Tudományegyetem néprajzi professzora, *Krizsa János Néprajzi Társaság Évkönyve*, 9, Kolozsvár, 42–48.
 GULYÁS Pál
 1940 *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat, II*, Budapest.

⁶² Adalékként: bár mindkettő Faragó József révén kapcsolódott be a kötet véglegesítésébe, Antal Árpád, akkor kolozsvári egyetemi tanár, maga is háromszéki születésű volt, Könczei Ádám pedig, aki 1958-ban a kolozsvári Folklórintézet munkatársa, há-

romszéki származású, édesapja, Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum egyik legjelentősebb külső munkatársa a két világháború között.

- GYALLAY Domokos
1962 A fehér ló szerepe a székely néphagyományban, *Ethnographia*, LXXIII/3, 389–403.
- HEREPEI János
2004 A Székely Nemzeti Múzeum igazgatói jelentései, 1939–1944, *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára [Aluta, XXV]/3 (Acta (Siculica) 2003/3)*, 37–132.
- IMREH István
1967 A bálványosváraljai falukutatás, *Korunk*, 25/9, 1190–1197.
1981 Falukutatás, *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, I. (főszerk. Balogh Edgár), 541–544.
- KISS Lajos
1978 *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KONSZA Júlia
2010 *Konsza Samu életpályája és munkássága* (államvizsga-dolgozat, szakirányító Pozsony Ferenc), Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.
- KONSZA Samu
1968 Kakaslövés Apácán, *Művelődés*, 1968/5, 33–35.
- KÓSA László
1968 Konsza Samu köszöntése, *Ethnographia*, LXXIX, 626–627.
1979 Falukutatás, *Magyar Néprajzi Lexikon* (főszerk. Ortutay Gyula), II, 34–40.
1980 Konsza Samu, *Magyar Néprajzi Lexikon*, III, 255.
1981 Konsza Samu, *Magyar Életrajzi Lexikon, 1000–1990* (főszerk. Kenyeres Ágnes), <http://mek.nif.hu/00300/00355/html/> (utolsó módosítás: 2003).
- KRIZA János
1863 *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*, I, Kolozsvár.
- KRIZA János – ORBÁN Balázs – BENEDEK Elek – SEBESI Jób
1882 *Magyar Népköltési Gyűjtemény*, III, Budapest.
- MAILAND Oszkár
1905 *Székelyföldi gyűjtés (Magyar Népköltési Gyűjtemény, Új sorozat, VII)*, Budapest.
- MELICH János
1943 Családneveinkről, *Magyar Nyelv*, XXXIX, 265–280.
- ORBÁN Balázs
1868 *A Székelyföld leírása*, I, Udvarhelyszék, Pest.
- SZIJJ Jolán – RAVASZ István
2000 *Magyarország az első világháborúban*, Petit Real Könyvkiadó, Budapest.
- VÁMBÉRY Ármin
1914 *A magyarság bölcsőjénél. A magyar–török rokonság kezdete és fejlődése*, Budapest.

Manuscrise autobiografice

(Rezumat)

Samu Konsza (1887-1971) a fost profesor de liceu la Orăștie, iar din 1925 la Sf. Gheorghe. Împreună cu elevii săi a realizat între 1928-1948 una din cele mai importante culegeri de folclor din zona orașului Sf. Gheorghe (în special fostul județ Treiscaune). În paralel a fost și custode, respectiv custode-diriginte al Muzeului Național Secuiesc (1927-1944). Cele două manuscrise autobiografice publicate aici, cu mai multe date necunoscute sau puțin cunoscute pentru istoria folclorică, s-au păstrat în arhivele de stat din Sf. Gheorghe, datorită fostului său coleg, director al instituției, József Árvay.

Autobiographic manuscripts

(Abstract)

Samu Konsza (1887–1971) was a professor at a high-school in Szászváros (Orăștie) and after 1925 in Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe). Between 1928 and 1948 together with his pupils he had made one of the most important folkloric collections from Sepsiszentgyörgy region (especially in the former Háromszék). In the same time he was also the curator as well as the curator-director of Székely National Museum (1927–1944). The two autobiographic manuscripts published here with many unknown or less known data to ethnographic history have been preserved in the National Archives in Sepsiszentgyörgy thanks to his former colleague, director of the institution, József Árvay.